

PAUL FEYERABEND:

A módszer ellen

„Könyvem megfogalmaz egy tételt, és következtetéseket von le belőle. A tétel így szól: azok az események, eljárások és eredmények, amelyekből a tudomány felépül, nem rendelkeznek egységes struktúrával.” *A módszer ellen* meglehetősen szerény bevezető mondatait olvasva talán nem is gyanítanánk, hogy egy olyan könyvet tartunk a kezünkben, amely alaposan felkavarta a 20. század második felének filozófiai életét.

Szerzője, a bécsi születésű Paul Feyerabend mindent elkövetett, hogy az utókor ne unalmas szobatudós-ként emlékezzen rá. Bár operaénekesi tanulmányait megszakította, és a Brecht mellett felkínált asszisztensi állást sem fogadta el, a művészetekből (különösképpen az avantgárd radikalizmusából) merített inspiráció tudományos pályafutása során is meghatározónak bizonyult. Voltak, akik hivatásos provokátornak tekintették, mások anarchistának vagy a filozófia udvari bolondjának. Bármelyik jellemzést fogadjuk is el, ki kell egészítenünk annyival, hogy Feyerabend nemcsak a tudomány képviselőivel szemben támasztott elvárásokat vette semmibe, hanem valami mást is, amivel még inkább felbosszantotta kollégáit – a tudomány tekintélyét.

A természettudomány sajátos rangot vívott ki magának a nyugati kul-

túrkör szellemi életében. Művelői és propagátorai egyaránt úgy tekinttek (és gyakran ma is úgy tekintenek) rá, mint a világról való tudásunk kizárólagos letéteményesére, amely a vallással, a művészettel és a különféle „babonákkal” szemben „objektív” módszerrel rendelkezik. Feyerabend ennek az elképzelésnek az alapjait igyekszik megingatni. Történeti példák sokaságával illusztrálja, hogy a kiemelkedő kutatók nem követnek semmiféle racionális és következetes módszert munkájuk során, ráadásul ötleteiket gyakran a tudományon kívülről merítik – vagyis egyetlen általános szabályra támaszkodnak: „bármí megteszi”. Az új elméletek születésük pillanatában gyakran ésszerűtlennek látszanak, s meglehetősen hatékony propagandára van szükség ahhoz, hogy a tudósok közössége elfogadja őket.

Ha egy elmélet polgárjogot nyer a tudomány berkeiben, akkor sem állíthatjuk, hogy jobban megközelíti a valóságot elődeinél, mivel nincs független mércénk ennek eldöntésére. A tudományos tények és megfigyelések sem nyújtanak segítséget, ugyanis mindig az adott elmélet határozza meg, mit tekinthetünk az elmélet mellett szóló bizonyítéknak, és milyen (akár neki ellentmondó) adatokat hagyhatunk figyelmen kívül. Ha elfogadjuk, hogy a tények „elméletterheltek”, és ebből adódóan az elméletek összemérhetetlenek, akkor le kell számolnunk a tудо-

mány fokozatos és töretlen haladásának mítoszával. Feyerabend ezt örömmel megteszi, sőt ennél is továbbmegy egy lépéssel.

A módszer ellen nézőpontjából a tudomány is pusztán egy ideológia a sok közül. Az állam és az egyház szétválasztása már lejátszódott a nyugati társadalmakban, azonban egy újabb összefonódás követte: az államé és a tudományé. Míg minden szülő szabadon eldöntheti, hogy kívánja-e gyermekeit vallásos oktatásban részesíteni, addig a természet-tudományos tárgyak elsajátítása mindenki számára kötelező. A kórházakban a nyugati orvostudományra kell bízunk magunkat, s igen ritkán folyadhatunk alternatív gyógymódokhoz (például az akupunktúrához). Feyerabend szerint egy szabad társadalom egyetlen hitrendszerrel vagy gyakorlatot sem emelhet a többi fölé – még a sokat magasztalt tudományt sem. Ha kétkedéssel fogadjuk ezt a radikális konklúziót, akkor is el kell ismerünk, hogy *A módszer ellen* igen erős kihívást jelent meggyökeresedett előítéleteink számára. Ez pedig nem kis eredmény, hiszen hajlamosak vagyunk megfeledezni arról, hogy „a tudomány a mi teremtenyünk – nem pedig urunk”.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Tarnóczy Gabriella, Mesterházi Miklós és Miklós Tamás, Atlantisz Kiadó, Budapest, 2002, 649 oldal, 2995 Ft)

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY: *Magyarország csodái*

Hogy mitől lesz egy könyv szívünknek különösen kedves – nem tudom. Miként azt sem tudnám pontokba szedve megindokolni, hogy estéről estére miért éppen ugyanazt a kötetet emelem le, úgymond csak nézegetem. Talán a nemes megjelenés, a múlt, a hagyomány szentségének tiszteletét sugalló méltóságteljes képek, a szerző sziporkázó mesélőkédvbe öntött műveltsége, netalántán az emberi szellem sokszínűsége nyugtöz le? Biztosan valamennyi felsorolt „szempontnak” szerepe van abban, hogy Száraz Miklós György *Magyarország csodái* című albuma kiemelt helyen „magasodik” könyvespolcomon.

A már három regénnyel is bemutatkozott szerző szépírói tehetségét megcsillantva közel negyven témáján keresztül hol a természet titkaiba, hol történelmünk rejtelseibe, hol pedig a művészi fantázia világába meríti olvasóit. Kézen ragad bennünket, s mint egy gondos szülő, körbematat széles e határon: íme a kincseim. Titkokat látat meg, s immáron új szemmel pillantunk a Baradla földméli világára, rácsodálkozunk Tokajra vagy éppen a komáromi várra, de olvashatunk a honfoglalás kori tarsolylemezekről, a Szent Koronáról, a Feszty-körképéről éppúgy, mint a székeleykapukról